

МАВЗУ: БОЛАЛАРНИ ЗЎРАВОНЛИКНИНГ БАРЧА ШАКЛЛАРИДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ДАВЛАТ СИЁСАТИНИНГ УСТИВОР ЙУНАЛИШИДИР.

*Паркент тумани адлия бўлими юридик хизмат кўрсатиши маркази
бош юристконсулти
М.М.Пайзиев.*

Калим сўзлар: “Конвенция”, “бола ҳуқуқлари”, “тазийқ”, “зўравонлик”

“Иштирокчи давлатлар болани ота-оналар, қонуний васийлар ёки болага ғамхўрлик қилаётган бошқа ҳар қандай шахс томонидан жисмоний ёки психологик зўравонлик, ҳақорат ёки суиистеъмоллик, ғамхўрлик ёки бепарволик, қўпол муомала ёки эксплуатация, шу жумладан жинсий суиистеъмол қилишнинг барча шаклларидан ҳимоя қилиш мақсадида барча зарур Қонунчилик, маъмурий, ижтимоий ва маърифий тадбирларни амалга оширадилар.” Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенция 19-модда.

Сўнгги йилларда бола ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш, уларни келажакда мустақил юртимизга муносиб комил инсон бўлиб вояга етишлари учун давлатимиз томонидан бир қатор чора тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Ушбу йўналишдаги илк қадам БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1989 йил 20 ноябрда қабул қилинган “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенция мамлакатимиз томонидан 1992 йил 9-декабрда қўшилиши тарихий воқеа десак муболаға бўлмайди. Ушбу конвенцияга мувофиқ Республикамиз қонунчилигида мавжуд бўлмаган бир қатор норматив ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган. “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”, “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”, “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонунлар шулар жумласидандир. Қонунчилик палатаси томонидан 2024 йил 31 майда қабул қилинган Сенат томонидан 2024 йил 15 августда маъқулланган “Болаларни зўравонликнинг барча шаклларидан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги №996-сонли қонуни юртимизда болаларни ҳимоя қилиш давлатимиз сиёсатининг устивор йўналишларидан эканлигини номоёнидир. Ушбу қонунга кўра болаларга нисбатан зўравонлик тушунчаси келтирилган бўлиб, унга кўра, - боланинг ҳаётига, соғлиғига, жинсий дахлсизлигига, шаънига, кадр-қимматига ҳамда қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ва эркинликларига тажовуз қиладиган, жисмоний ёки руҳий азоб етказаётган ёки етказиши мумкин бўлган ҳамда асосий эҳтиёжларига зид бўлган, шу жумладан телекоммуникация тармоқларидан ва Интернет бутунжаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда

амалга ошириладиган, қасддан содир этиладиган ҳаракат (ҳаракатсизлик) болаларга нисбатан зўравонлик деб эътироф этилиши белгиланган.

Жисмоний зўравонлик, жинсий зўравонлик, рухий зўравонлик, ғамхўрлик кўрсатмаслик, эксплуатация қилиш ва таъқиб этиш (буллинг) болаларга нисбатан зўравонликнинг шакллари дидир. Болаларга нисбатан зўравонликнинг барча шакллари тақиқланади ҳамда қонун билан таъқиб қилинади.

Болаларга оғирлиги турли даражада бўлган тан жароҳатлари етказиш, уларни хавф остида қолдириш, ҳаёти ва соғлиғи учун хавфли ҳолатда бўлган болаларга ёрдам кўрсатмаслик ҳамда зўравонлик хусусиятига эга бошқа ҳуқуқбузарликларни содир этиш ёхуд болаларнинг ҳаёти, соғлиғи ёки эркинлигига тажовуз қиладиган жисмоний таъсир ўтказиш болаларга нисбатан жисмоний зўравонлик деб эътироф этилади.

Болага нисбатан шахвоний хусусиятга эга бўлган ҳаракатларни содир этиш орқали унинг жинсий дахлсизлигига тажовуз қилиш, шу жумладан номусга тегиш, жинсий эҳтиёжни зўрлик ишлатиб ғайритабиий усулда қондириш, жинсий алоқа қилишга мажбурлаш, ўн олти ёшга тўлмаган шахс билан жинсий алоқа қилиш, вояга етмаган шахсни порнографик хусусиятга эга ҳаракатлар ижрочиси сифатида жалб этиш, вояга етмаган шахсни жалб этган ҳолда кўшмачилик қилиш, фоҳишахоналар ташкил этиш ёхуд унга нисбатан уятсиз-бузуқ ҳаракатлар содир этиш, алдаш ёки ишончли суиистеъмол қилиш орқали ёхуд боланинг ожизлигидан фойдаланиб шахвоний хусусиятга эга ҳаракатларни содир этиш, шахвоний шилқимлик қилиш, шунингдек қонунда тақиқланган, шахвоний хусусиятга эга бўлган ҳар қандай бошқа ҳаракатлар болаларга нисбатан жинсий зўравонлик деб эътироф этилади.

Болаларни ҳақоратлаш, уларга тухмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситиш, уларни таҳқирлаш, шунингдек болаларнинг асосий эҳтиёжларини чеклашга қаратилган бошқа ҳаракатларда ифодаланган зўравонлик шакли, шу жумладан зўравонликдан жабрланувчида ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки рухий соғлиғига зарар етказган ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) болаларга нисбатан рухий зўравонлик деб эътироф этилади.

Зарур имкониятлар, билимлар ва кўникмаларга, шу жумладан бунинг учун тегишли хизматлардан (давлат, тиббий, таълим, ижтимоий ва бошқа хизматлардан) фойдаланиш имкониятига эга бўлган ота-она (улар ўрнини босувчи ёки болага қараб турган шахслар) томонидан боланинг асосий эҳтиёжларини қаноатлантирмаслик боланинг соғлиғи, жисмоний, ақлий ва ахлоқий ривожланиши бузилишига олиб келса, ғамхўрлик кўрсатмаслик деб эътироф этилади.

Боладан иқтисодий, жинсий ва бошқа мақсадларда фойдаланиш, шу жумладан одам савдоси, ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга ва тиланчилик қилишга жалб этиш, жинсий эксплуатация, шунингдек жисмоний ёки руҳий таъсир кўрсатишни қўллаган ҳолда болани мажбурлаш орқали боладан никоҳга кириш ёки эр-хотин бўлиб яшаш, муайян диний таълим олиш, ҳар қандай шаклдаги меҳнатга мажбурлаш учун фойдаланиш боланинг соғлиғига, хавфсизлигига, ахлоқига, ақлий ва жисмоний ривожланишига, шу жумладан таълим олишига таҳдид туғдирса, болаларни эксплуатация қилиш деб эътироф этилади.

Бир гуруҳ болалар ёки битта бола томонидан бошқа болага ёки болаларга нисбатан ҳақоратли лақаблардан фойдаланиш, у (улар) билан ҳар қандай мулоқотни чеклаб қўйиш (бойкот қилиш), унинг (уларнинг) мол-мулкини олиб қўйиш ва (ёки) мол-мулкига зарар етказиш, унинг (уларнинг) ўзига хос жисмоний, психологик ёки интеллектуал хусусиятларини оммавий муҳокама қилиш, унинг (уларнинг) шаъни ва кадр-қимматини камситиш ёхуд унинг (уларнинг) соғлиғи ва ҳаётига зарар етказиш, шу жумладан телекоммуникация тармоқларидан ва Интернет бутунжаҳон ахборот тармоғидан фойдаланган ҳолда амалга ошириладиган, муттасил руҳий ва (ёки) жисмоний тажовузкор таъсир кўрсатиш таъқиб этиш (буллинг) деб эътироф этилади.

Боланинг тўлақонли ривожланиши, унинг жисмоний ва руҳий саломатлиги учун озиқ-овқат, уй-жой ҳамда бошқа зарур шарт-шароитлар билан таъминланиши, хавфсизлик, таълим олиш, катта ёшдагиларнинг ғамхўрлиги, ижтимоий алоқалар ўрнатиш, ҳаётий кўникмалари ривожланиши ва ўз имкониятларини амалга ошириши учун шарт-шароитлар яратилишини қамраб оладиган ҳаётий муҳим эҳтиёжлар мажмуи боланинг асосий эҳтиёжлари деб эътироф этилади.

Ушбу қонунинг 36-моддасига асосан зўравонликдан жабрланган болаларга ва ўзига нисбатан зўравонлик содир этилиши хавфи остида бўлган болаларга ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий, психологик, тиббий ва бошқа ёрдам кўрсатиш тартиби белгиланган бўлиб унга кўра,-

Зўравонликдан жабрланган болаларга ва ўзига нисбатан зўравонлик содир этилиши хавфи остида бўлган болаларга қуйидагиларни ўз ичига оладиган зарур ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий, психологик, тиббий ва бошқа ёрдам кўрсатилади:

бола олган, унинг келгуси ривожланишига таъсир кўрсатадиган руҳий ёки жисмоний жароҳатнинг салбий таъсирини камайтириш;

ҳаёт сифатини ошириш ва руҳий-ҳиссий осойишталикни таъминлаш;

хулқ-атворидаги оғишишларнинг ёки оила аъзолари, тенгдошлари билан муносабатларидаги бузилишларнинг олдини олиш ва (ёки) уларнинг оқибатларини бартараф этиш;

соғлиқни тиклаш ва мустаҳкамлаш;

боланинг реабилитациясини ва жамиятдаги, шу жумладан тенгдошлари гуруҳидаги, оилавий муҳитдаги ижтимоий мослашувини енгиллаштириш;

зўравонлик содир этган шахсдан моддий зарарнинг ўрнини қоплаш ва маънавий зиённи компенсация қилиш бўйича чоралар кўриш;

юримдик ёрдам кўрсатиш, ҳуқуқий ахборот ва ҳуқуқий маслаҳатлар бериш;

зўравонлик содир этган ёки уни содир этишга мойил бўлган шахс билан мулоқотни чеклаш ёки мулоқотга тўсқинлик қилиш;

уларнинг вақтинчалик хавфсизлигини, уларнинг парваришини таъминлаш ва парваришини амалга оширадиган шахсни тайинлаш;

хавфсиз бошпана бериш;

қонунчиликда назарда тутилган бошқа чораларлардан иборатдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
2. БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1989 йил 20 ноябрда қабул қилинган “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенция.
3. “Болаларни зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш тўғрисида”ги №996-сонли Ўзбекистон Республикаси қонуни.